Joan.

SERVEI DE VIDEO COMUNITARI
PERE LASTORTRES, 3 BARCELONA-3
TELF. 317.98.66
TEATRE DE L'INSTITUT

PROGRAMA "TERRENYS DE RENFE-MERIDIANA"

INFORME PRIMERA FASE

Presentació

Aquest document sorgeix d'un treball de reflexió sobre el desenvolupament de la primera fase d'un programa d'intervenció video en una situació de reapropiació urbana del sòl. Aquest programa s'ha realitzat en el marc del conveni entre l'Ajuntament de Barcelona i el SVC.

Maig 1981.

Per el SVC

Maite Martinez
Joan Ubeda

Index Pàg.

1. Desenvolupament del treball

1.1. La proposta inicial..... 1
1.2. Esquema del treball..... 2
1.3. Treball realitzat durant la 1ª fase.... 3

2. La situació als barris implicats

2.1. La situació dels terrenys..... 4
2.2. La situació dels barris. Aspectes més destacables del dèficit d'equipaments..... 6

3. Reflexions

3.1. Sobre la planificació..... 8
3.2. Sobre la participació dels afectats....12

4. Propostes.....15

Errata

Pàgina 11, punt 7. A la quarta linia ha de dir " ha tallat quasi completament".

N.I.F. - GO 8696074

1. DESENVOLUPAMENT DEL TREBALL

1.1. La proposta inicial

La proposta per realitzar una intervenció video als terrenys de la Renfe ("La reapropiación del espacio urbano") va sorgir de l'interès que Maite Martinez i Susana Finquelievich tenien en poder copsar en la pràctica algunes de les conclusions o hipòtesis que havien extret d'un estudi anterior sobre:

- el paper que les AA.VV. de Barcelona havien jugat en el canvi de la fesomia urbana de la ciutat al llarg dels darrers vint anys,
- i l'estudi de les pràctiques dels agents implicats en el planejament de zones de reapropiació.

Tal com indica el titol de la proposta, es tractava de incidir sobre una situació de reaprofitament d'un espai urbà, amb els problemes de planejament, disseny i gestió que això comporta. I es tractava de veure quina podia ser la participació i la influència dels ciutadans en un procés d'aquest tipus.

En principi, el programa video estava destinat a que "l'usuari del mitjà urbà visualitzi les possibles alternatives que puguin proposar-se sobre la utilització dels terrenys Renfe, i al mateix temps que, mitjançant l'informació pugui sentir-se implicat en la producció de l'espai urbà a Barcelona." Com a metodologia de partida, es pensava recollir les diferentes propostes de tots els implicats en tot l'àmbit dels terrneys, des de l'estació del Nord fins a Sant Andreu.

1.2. Esquema del treball

Al moment de començar el treball pràctic, la primera dificultat va ser copsar quina era la situació real de la polèmica sobre els terrenys, per tal de poder elaborar un guió del treball que resultés òptim per acomplir l'objectiu proposat. Després dels primers contactes, en que es va recollir informació de totes les franjes que constitueixen els terrenys, es va decidir de centrar l' intervenció només als terrenys de Renfe - Meridiana, donat que en aquesta zona existeix un projecte de Pla Parcial d'Ordenació, i que s'ha començat a desenvolupar un Pla Especial que comprèn 5 Ha., i que ja està en fase de construcció. A més, existeix una sensibilització de les AA.VV. a l'entorn d'aquest tema, havent-se creat una Coordinadora de les Associacions afectades. La Coordinadora no tan sols reivindica, sinó que s'ha plantejat des de la seva creació la necessitat de participar en el planejament dels terrenys, actitud que ha trobat diferent ressò en els càrrecs municipals que successivament han estat responsables del tema.

Després dels primers contactes amb la Coordinadora, el Consell de Districte i la Comissió Mixta (Serveis Planejament Ajuntament - Consell de Districte - Coordinadora), es va establir el guió de treball. Sobre la idea de recollir les propostes de tots els implicats, es va elaborar un esquema que comprèn tres fases:

1.- Intervenció als barris afectats per recolzar la participació de la gent a assemblees informatives.

2.- Converses i entrevistes amb l'Administració i els tècnics, a partir del material recollit durant la primera fase.

3.- Segona intervenció als barris, fent arribar les opinions i propostes dels tècnics i l'Administració, i afavorir-ne la discusió. Muntatge definitiu i visionats.

En realitat, l'esquema del treball es va concretar quan ja s'havien fet 6 gravacions, de les que va sorgir un primer pre-muntatge, que servia de base a les intervencions que es van fer als barris. Aquestes gravacions poden considerar-se com a fase prèvia, prolongació dels contactes inicials.

1.3. Treball realitzat durant la 1ª fase

A més de les converses esmentades al punt 1.2., el desenvolupament del treball ha estat el següent:

20.1.81.- Gravació d'una reunió de la Coordinadora, al local de l'A.V. de Sant Andreu. Participen representants de les AA.VV. de Sant Andreu, Porta, Prosperitat, Turó de la Peira - Vila-piscina.

23.1.81.- Gravació d'una reunió de la Comissió Mixta. Local del Consell del Districte IX. Amb representants de la Coordinadora, el conseller-president del Districte IX Sud, arquitectes assessors de la Conselleria i el cap de Planejament de l'Ajuntament de Barcelona.

26.1.81.- Visita als terrenys afectats per el Pla . Gravació dels terrenys, i entrevistes amb habitants de l'entorn.

21.2.81.- Gravació de l'exposició realitzada per la Coordinadora al Juliol del 79. Explicació del contingut per Ferran Navarro, arquitecte assessor de la Coordinadora.

23.2.81.- Gravació d'una reunió de la Comissió Mixta al local del Consell de Districte IX.

26.2.81.- Gravació als terrenys, entrevistes amb gent de la zona.

10.3.81.- Gravació d'una reunió de la Coordinadora, que explica el procés de la seva creació, actuació, incidència i problemàtica del planejament del terrenys.

13-19.3.81.- Elaboració de l'esquema de treball. Realització del primer pre-muntatge, que s'exhibirà als 4 barris que composen la Coordinadora.

20.3.81.- Intervenció a Porta i a Prosperitat. Exhibició del pre-muntatge, enquesta entre els veins. Visionat de tot el material gravat als locals de les dues Associacions.

24.3.81.- Intervenció al Turó de la Peira. Mateix esquema que per l'intervenció anterior.

27.3.81.- Intervenció a Sant Andreu. Mateix esquema que per les intervencions anteriors.

Fins aquest punt (final de la primera fase) s'han gravat 14 hores de material en brut, i s'ha realitzat un pre-muntatge de 15 minuts. Al moment de redactar aquest informe, s'ha iniciat ja la segona fase, amb:

23.4.81.- Entrevista amb el Sr. Subias, de la Corporació Metropolitana de Barcelona, i conversa amb tècnics de la CMB.

04.5.81.- Visionat i entrevista al Taller d'Arquitectura de Ricard Bofill.

2. LA SITUACIO ALS BARRIS IMPLICATS

2.1. La situació dels terrenys

Els terrenys de Renfe-Meridiana estàn limitats per la Meridiana des de Fabra i Puig al Passeig Valldaura, i per el que serà l'avinguda de Río de Janeiro. A l'entorn viuen 400.000 persones, distribuides en quatre barris: Sant Andreu, Porta, Prosperitat i Turó de la Peira. Són 32 ha. de terreny lliure, ocupat per antigues naus de Renfe (moltes semi-enrunades), algunes vivendes i tallers (als carrers Piferrer i Busquests) i dues masies (una en explotació agricola i l'altra oficines d'una Constructora).

Algunes de les cases de Piferrer i de Busquets van ser construides per Renfe per als seus treballadors cap a començaments de segle. Aquestes vivendes, així com les de propietat particular, estàn encara en bon estat i són testimoni de la història del barri. Els seus ocupants actuals

estàn força satisfets de les seves cases, i de la zona en general, que és molt tranquila. Les insatisfaccions existents es deuen a la total manca d'equipaments.

De les dues masies que hi han, una és la seu de les oficines de I.C. Sala Amat, que utilitza part dels terrenys com a parc de maquinària. A l'altra masia viu una família de pagesos que hi és des de fa 65 anys. La masia està en explotació agrícola: els productes recollits (hortalisses) els venen al mercat de Sant Andreu. La masia, que té 300 anys, ha estat restaurada per un membre de la família. La masia limita per un sol cantó amb blocs de vivendes: tota la resta està rodejada d'horts. La juxtaposició de modus de vida diferents ha provocat conflictes (algun veí dels blocs s'exercita al tir al blanc amb els ànecs del pagès).

El Pla Comarcal qualifica aquesta zona com de reequipament (Centre Direccional). L'Ajuntament està encara avui desenvolupant el corresponent Pla Parcial, però davant de l'urgència d'algunes actuacions, s'ha desenvolupat un Pla Especial que ja ha estat aprovat i que s'està duent a terme. Aquest Pla preveu la construcció de 200 vivendes socials per a afectats i barraquistes, una caserna de bombers, un grup escolar i un de Formació Professional i un mercat, en una extensió de 5 Ha.

Pel que fa al Pla Parcial, els Serveis de Planejament de l'Ajuntament, després del nomenament del Sr. Puigdomènech, estàn elaborant una proposta basada en el projecte presentat per Solans. La Comissió Mixta s'ha reunit vàries vegades, i la Coordinadora ha tingut possibilitat de fer patents les seves opinions sobre les diverses qüestions que suscita el Pla Parcial.

2.2. La situació las barris. Aspectes més destacables del dèficit d'equipaments.

El dèficit d'equipament dels barris que envolten els terrenys és força important. Com ja és tòpic, falta de tot: escoles, guarderies, llars de vells, hospitals, serveis esportius, parcs, centres cívics, etc.

La prioritat absoluta (almenys en la resposta dels entrevistats) és per les escoles. En aquesta zona no hi han gaires escoles nacionals, i els pares han de portar els nanos a l'escola lluny del barri, o bé a l'escola privada, amb el handicap econòmic que representa.

La presència de nanos al carrer és constant, i agravada pel fet de que no hi han llocs adients per a jugar sense el perill que suposen el cotxes. Això provoca enfrontaments entre els nanos i els comerciants, per vidres trencats. Aquestes baralles han acabat més d'una vegada amb l'intervenció de la policia municipal, que requisa la pilota als nanos.

A part d'això, la no-existència de centres de reunió per a joves i nanos dificulta l'associacionisme. Tots el joves entrevistats demanen per norma un poliesportiu, deixan ben clar que a més de la funció esportiva, seria també un lloc de reunió. Alguns dels grups de joves que funcionen han de reunir-se al carrer o bé en un bar. Els únics locals aptes són Centres Parroquials, i com els mateixos nanos diuen " son per gent de parròquia". L' ús exclusiu de locals per part d'un grup es produeix també respecte als pocs camps de futbol existents, monopolitzats per els corresponents clubs. Tota aquesta situació s'agreuja per la presència de bandes que actuen al mateix barri, dificultant la convivència.

Menció especial mereix el problema de la vivenda, i sobretot les barraques del carrer Escultor Ordoñez, a Porta, i les de Santa Engràcia, a Prosperitat.

Les barraques del carrer Escultor Ordóñez, darrera el cementiri de Sant Andreu, van ser construides abans de 1936. Els ocupants més antics hi són des de fa 47 anys. En total, a les barraques hi viuen 12 famílies, és a dir, unes 70 persones. No hi ha aigua corrent, ni desaigues, ni wàters. Només hi ha una aixeta per el subministre d'aigua a tota la comunitat, i 4 comunes com a tot servei sanitari. Les barraques fan 16 m2., i a algunes hi viuen 7 persones. Totes tene molta humitat.

Els lloguers que paguen els barraquistes van de 300 a 500 pessetes al mes, però els habitants més recents han pagat fins a 70.000 pessetes de traspàs a l'anterior ocupant. El propietari de les barraques pense seguir-les llogant fins que l'Ajuntament li ho prohibeixi. El més xocant d'aquest grup de barraques és el fet de que hi viu força gent jove: matrimonis de 20-22 anys amb fills petits que no poden pagar un pis, i que es veuen forçats a agafar una barraca.

L'unic aspecte positiu d'aquesta situació és el caliu de les relacions entre els barraquistes. Per el que vem veure, existeix una forta relació entre els veins, originada per l'estructura de l'espai en que viuen i per la necessària unió que han mantingut fins a conseguir vivendes socials.

A part de les barraques, els altres problemes de vivenda son:

- cases que aniran a terra per desbloquejar carrers, i
- cases en mal estat a Prosperitat (rates, escombraries,..)

En aquest moment no sembla què es duguin a terme expropiacions o desallotjaments a les zones habitades dels terrenys. No queda clar què passarà amb les masies, sobretot amb la que està ocupada per el pagès. La Coordinadora pensa que s'ha d'indemnitzar als ocupants actuals de les masies i destinarles a d'altres usos: centre per a subnormals, museu de l'agricultura,...

3. REFLEXIONS

3.1. Sobre la planificació

De tot el treball realitzat fins al moment es desprenen una sèrie de consideracions, tant pel que fa a les respostes recollides al llarg de les intervencions, com a les propostes i argumentacions de la Coordinadora, de l'Administració i dels tècnics. Aquestes són les més importants:

1.- A la pregunta "¿Què li sembla que s'hauria de fer amb els terrenys?" tothom respon d'entrada amb una "llista de greuges" ja tòpica: hi posarien escoles, guarderies, centres d'esplai, llars de jubilats, poliesportius(*),... Poques vegades es considera d'entrada la possibilitat de fer-hi una gran zona verda. En una fase posterior de l'entrevista es valora més aquesta possibilitat. En general, els entrevistats manifesten la seva preferència per un parc extens amb equipaments dispersos, en contra de l'apilotonament d'edificis amb "forats verds".

2.- El procés entre les opcions "concentració d'equipaments" i "parc extens amb equipaments" també el va fer la Coordinadora, que vol crear als terrenys un parc que sigui "el pulmó del districte".

(*) Vegeu nota pàg. 16

Però la creació d'aquest parc (zona verda concentrada) no resol el problema quotidià d'espai lliure de la gent del districte que viu a 2 - 3 Km. dels terrenys. Tal com diu un membre de la Coordinadora, "a 2 o 3 Km. del parc seguiran fent falta places i jardins per esplaiar-se, perquè a aquesta distància el parc no forma part de l'espai i els itineraris de la gent. S'hi ha d'anar expressament. Tenir un parc als terrenys serà bo per al Districte perquè ja no ens veurem obligats a anar a la Ciutadella quan volguem passejar amb el nostres fills".

3.- La idea de no concentrar equipaments als terrenys ha portat a la Coordinadora a pensar en la possibilitat de recuperar edificis o solars en els mateixos barris per a posar-hi alguns dels equipaments necessaris. Això és especialment factible a Sant Andreu, on encara hi han fàbriques i tallers que poc a poc podrien ser recuperats. Per tant, el planejament dels terrenys ha d'anar lligat a un estudi en detall de quins són aquests possibles emplaçaments i per a quins equipaments. En aquest estudi seria convenient la participació en el disseny de solucions d'experts relacionats amb l'ambit concret del problema que es vol solucionar. Es tractaria d'evitar que, per manca d'informació, es donguin solucions obsoletes a algun dels problemes existents. Potser valdria la pena replantejar l'oportunitat d'algunes propostes (Museu de l' agricultura, centre per a subnormals) a la vista del que pugui resultar d'una anàlisi de solucions òptimes per cada cas.

Això representa considerar també el com han de ser els equipaments, i en aquest disseny hi participen urbanistes, arquitectes, psicòlegs, grafistes, experts en comunicació, etc. Una manca de previsió en aquest aspecte pot abocar a reaccions inesperades, com passa amb les vivendes

construides al carrer Pi i Molist, que han estat rebudes per els veins negativament, com una agrssió, pel poc encert estètic de la façana ("Els pisos estàn molt bé, però és com tenir una presó a l'altra banda del carrer".)

4.- La reflexió anterior també pot aplicar-se a les 200 videndes que s'estàn construint actualment, i que poden destruir nuclis de relació molt arrelats. Es el cas dels barraquistes de Porta, que tenen unes relacions de veinatge molt fortes, que es poden trencar al quedar distribuits en un bloc de 4 pisos segons el nombre de fills de cada família. La mateixa situació es donarà amb tots els grups d'afectats. Podria haver-se respectat la cohesió dels lligams de dues maneres:

- construint les vivendes en blocs diversos, en la zona original de residència dels afectats (reutilització dels solars de les barraques).
- construint les vivendes en un sol emplaçament, però dissenyant-les en funció de qui hi havia d'anar, procurant mantenir els veinatges.

5.- La proposta que en aquests moments està plantejant l'Ajuntament (proposta Solans) està inspirada en els criteris establerts al Pla Comarcal, i respecta l'àmbit metropolità que el pla atorgava als terrenys en tant que centre Direccional. Per altra banda, la tesi de la Coordinadora és reutilitzar els terrenys bàsicament per la ciutat i els districte. Seria convenient que, almenys amb caire informatiu, la Corporació Metropolitana participés a les reunions de la Comissió Mixta, ja que també està implicada en aquest tema.

6.- S'han posat en evidència algunes falles de la planificació feta anteriorment. Com a conseqüència, hi han famílies que van ser expropiades al fer-se la Meridiana i que ara es tornen a trobar en la mateixa situació.

7.- Una de les constants que apareix a totes les intervencions és la influència negativa que ha tingut la contrucció de la Meridiana pels barris que envolten els terrenys, sobretot per Sant Andreu. L'autopista ha tallat completament el pas entre el nucli vell de Sant Andreu i els terrenys, amb conseqüències que han canviat radicalment els hàbits de la vida dels afectats (canvi obligat de mercat), escoles, serveis, per als habitants dels terrenys; dificultat d'accés a cementiri pels andreuencs; trencament de lligams entre Sant Andreu i els terrenys, tradicionalment integrats a la vida del barri).

Ara, quan s'està planejant la recuperació dels terrenys, l'existència de la Meridiana segueix posant problemes. S'ha de trencar aquesta barrera per tal de que el reequipament previst als terrenys tingui sentit per Sant Andreu. Però, a més, s'ha de procurar que amb la projectada avinguda Río de Janeiro no es repeteixi la mateixa situació, per evitat que els terrenys quedin com una illa entre muralles d'asfalt, com passa a la Plaça de les Glòries. Aquest tema no tan sols preocupa a la Coordinadora, sinó quetambé s'ha fet present a les intervencions. Algun dels entrevistats va suggerir de posar una barrera d'arbres entre la Meridiana i els terrenys per evitar la contaminació sonora.

3. REFLEXIONS SOBRE LA PARTICIPACIO DELS IMPLICATS

Un dels objectius que la Coordinadora es va proposar des de la seva creació era endegar un procés per tal de que els habitants dels barris afectats participessin d'una manera activa al planejament dels terrenys. Aquest objectiu no ha estat assolit, tal com la mateixa Coordinadora reconeix. 2 factors principals han provocat aquest resultat:

- manca d'informació dels veins, pels pocs mitjans a l'abast de la Coordinadora, i per la nula política informativa de l'Ajuntament en aquest tema.
- dificultat de la tasca de sensibilització, al ser una temàtica molt més abstracta que la reivindicació d'un equipament concret (semàfor, etc.)

3.1. El problema de l'informació

La conclusió més evident i immediata de les 3 intervencions que s'han realitzat és que hi ha una desinformació total en la població dels barris afectats per els terrenys:

- la gent no sap com són els terrenys, i a vegades, ni a on són *

  no sap que són de l'Ajuntament
  no sap que s'està planejant què fer-hi
  no sap que hi viu gent
  no sap quines gestions concretes fan les AA.VV. en relació al tema.

Les úniques persones més o menys informades són els socis actius de les

(*) Vegeu nota pàg. 16

Associacions de Veïns. Els socis passius només s'hi acosten per consultar l'advocat i en cas de "catàstrofe".

La situació encara és més flagrant pel que fa als directament afectats, que viuen i/o treballen als terrenys:

- els que hi viuen saben des de fa 17 anys que estàn afectats, però ningú no els hi ha dit res directament.
- només els pagesos saben alguna cosa, i això perquè han sigut contactats per la Coordinadora. Mai no han rebut cap comunicació de l'Ajuntament, tot i que ara que els terrenys són propietat municipal, ells es consideren masovers de l'Ajuntament.

Les causes d'aquesta desinformació son:

- d'una banda, l'escassetat de mitjans de que disposa la Coordinadora. L'informació es vehicula per canals tradicionals: butlletins, cartells, assemblees..., quina eficàcia, almenys en aquest cas, sembla bastant minsa segons els resultats apreciats. L'únic esforç informatiu extraordinari que va realitzar la Coordinadora va ser l'exposició ambulant sobre els terrenys, que devia resultar eficaç en el seu moment (1979), però que sembla haver estat oblidada.
- per altra banda, la nula política informativa de l'Ajuntament. No hi ha cap via directa d'informació entre l'Ajuntament i els veïns: ni de Planejament,

ni de Descentralització, ni del Consell de Districte es fa arribar a tots els veïns una informació clara i àmplia.

Aquest esta de coses es reflexa en la desinformació dels afectats directament esmentada abans; en els barraquistes, que han vist les vivendes que ocuparan, però que no saben en quines condicions els hi donaran, ni quan. Tampoc ho sap la Coordinadora. A més, es rumoreja que seràn de compra, i que valdràn 3 Milions de pessetes.

La no-política informativa es troba també en d'altres actuacions urbanístiques de l'Ajuntament. En relació als pisos de Pi i Molist, que tothom qualifica de "molt lletjos", vem recollir aquest comentari: " Cuando es una constructora privada, ponen un cartel; todo lo que es del Estado, no te enteras."

Aquesta desinformació genera desconfiança en l'Ajuntament, i en les possibilitats de ésser escoltats. No es creu en les negociacions perquè no es veuen resultats concrets de negociacions anteriors. L'unica via participativa que sembla servir és la manifestació. Un replantejament de la politica informativa de l'Ajuntament podria fer canviar aquesta situació, afavorint realment la participació.

3.2. El problema del planejament

Un altre factor de la poca participació en el planejament dels terrenys és el nivell d'abstracció que suposa. Amb l'agravant d'una gran mitificació del paper dels tècnics i especialistes en aquest procés, que ha que la gent es desentengui més encara del tema.

4. PROPOSTES

1.- Proposem que la Comissió Mixta realitzi una campanya profonda d'informació sobre l'estat del tema de cara als afectats i als veïns del Districte. Es podria:

- fer la festa als terrenys que la Coordinadora té "in mente" fa molt de temps. Aquesta festa serviria per que els veins coneguessin fisícament els terrenys i s'adonessin de les possibilitats que ofereixen.

- per fer arribar la informació als veïns d'una forma efectiva, es podria passar per les antenes col.lectives un muntatge de les cintes gravades fins al moment. El primer pre-muntatge realitzat podria ser la base d'aquest programa.

2.- Proposem que el programa es continui en el proper conveni Ajuntament-SVC, seguint l'esquema inicial, que s'ha vist reforçat per el treball fet fins ara.

3.- Proposem que les Arees de l'Ajuntament implicades en aquest tema formin una Comissió, sobretot per plantejar-se una política informativa coordinada amb la Comissió Mixta.

4.- Proposem que el tema de Renfe-Meridiana, i en general el de la participació dels afectats en el planejament urbanistic, sigui abordat per tots aquells estaments tècnics, universitaris i de l'Administració que hi tenen un paper fonamental. En concret, pensem que les escoles d'Arquitectura , Facultats de Sociología i de Ciències de l'Informació, i el col.legis professionals haurien d'interessarse especialment per aquesta problemàtica.

NOTA

Les prioritats en la demanda "primària" d'equipaments - durant les entrevistes - que s'assenyalen a la pàg.8 són vàlides sobretot per els barris de Porta, Prosperitat i Turó. A Sant Andreu, la dmanda primera és zona verda, amb unanimitat total. Aquesta diferència està originada per la gran diferència entre el sector Nord i el sector Sud dels Terrenys. A dalt (Nord), tres barris de construcció recent, amb una població immigrada durant la posguerra i fins als seixanta. A sota (Sud), Sant Andreu, vila de gran tradició històrica, amb una component d'immigració anterior a la guerra, i que s'ha integrat totalment a la vida de la vila.

Aquesta diferència també es fa palesa en relació al coneixement dels terrenys: la majoria d' andreuencs de més de 20 anys coneixen molt bé els terrenys perque hi havien jugat abans i durant la construcció de la Meridiana. Molts dels entrevistats coneixen també les dues masies, i alguna senyora gran recorda fins i tot els avis del pagès d'avui. Tothom coincideix en senyalar el gran trencament que la Meridiana va suposar per aquestes relacions.